

УДК:
221.7:32(510)
Примљено:
13. августа 2007.
Прихваћено:
6. септембра 2007.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XIX) VI, vol=14
Бр 2-4/2007.
стр 745-752.

Мирољуб Јевтић
Факултет политичких наука, Београд

КОНФУЧИЈАНИЗАМ И ПОЛИТИКА

Сажетак

Конфуцијанство може да се дефинише пре као друштва но и политичко учење, него као религија. У односу на друге религије, Конфуцијанство се од учења пре творило у религију. Конфуцијанство је имало велику важност за развој Кине кроз историју, јер је оно узи мано уобзир чак и у време догматизма кинеске Комунистичке партије, поготово у погледу државне организације.

Кључне речи: Конфуцијанство, политика, развој, држав на организација.

Када се говори о односу појединих религија и политике и покуша начинити нека врста хијерархије, која би показала која је од религија најподложнија вези са политиком, чини се да би по неким критеријумима конфучијанство избило у први план. Не зато што и друге религије нису толико утицале или још увек утичу на политику, већ стога што се конфучијанство дефинише више као социјално и политичко учење него као религија. Тако да су друге религије, које су битно утицале или утичу на политику, то постигле ослањајући се на религијске догме, док је овде начин примене социјално-политичког учења добио такве форме да се то учење претворило у религију.

О томе познати религиолог Васиљев каже: „Да ли је конфучијанство религија? У конкретним условима кинеског царства конфучијанство је имало улогу основне религије, вршило је функцију званичне државне идеологије. Истакнута у први план и брижљиво култивисана социјална етика с њеном оријентацијом ка моралном усавршавању индивидуе у оквиру корпорације и у строго фиксираним границама, освећено ауторитетом древних норми била је у

суштини еквивалент оне следе и обојене мистике, понекад чак верске екстазе, која лежи у основи других религија. Та замена је била логична, природна баш за Кину, где је рационални принцип још у стара времена истиснуо емоцију и мистику. Као више божанство сматрало се Небо, строго и оријентисано на добротинство и где је у својству великог пророка иступао не вероучитељ склон визијама и откровењима (било да је то Исус, Мојсије, Мухамед или Буда) већ мудрац – моралиста Конфуције”.¹⁾ Како видимо једна друштвена етика је начином своје примене постала замена за класичну религију и добила религијску форму. А како је њен утицај на друштво био ништа мањи него што је то, нпр. утицај јудаизма, а ради се пре свега о социјалном учењу, онда је утицај такве „религије” на политику, због њене социјалне суштине, ипак значајнији за науку која се бави политиком као основним предметом свога изучавања. А овде политикологију религије.

Конфуцијанство је од социјалног учења постало државна религија већ од периода династије Хан (206. г. п. н.е. - 220. г. н.е.)²⁾ То је време када се развија Конфуцијев култ и када долази до подизања храма овоме великом мислиоцу. Од тада, на све до данас, конфуцијанство уобличује свест Кинеза и утиче на многе друге народе где је ова религија продрла. Али званично, конфуцијанизам се као државна религија у Кини гаси већ почетком двадесетог века, када се после 1928. укида приношење жртве Конфуцију у храмовима, које је иначе установио један од кинеских царева 59. године н.е.³⁾

Најважније питање које се пред нас поставља јесте: како се конфуцијанизам одражавао на политику и како је та веза била уочљива. О томе нам поменути Васиљев вели: „У току нешто више од две хиљаде година конфуцијанство је формирало свест и осећаје Кинеза, утицало на њихова убеђења, психологију, понашање, мишљење и говор, схватање и начин живота... то је такође и политика и администрација система, и врховни регулатор економских и социјалних процеса, једном речју, основа свег кинеског живота, принцип организације кинеског друштва квинтисенција кинеске цивилизације”.⁴⁾

1) Васиљев Л. С, *Историја религија истока*, Београд, Ново дело, 1987, стр. 241.

2) Цитирано према *Енциклопедија живих религија*, Нолит, Београд, II издање, 1992, стр. 382.

3) Исто, стр. 383.

4) Васиљев, исто, стр. 241.

Једини прекид са конфучијанством, као основом политичке организације, покушава се остварити после извршене социјалистичке револуције, коју је спровела КП Кине после II светског рата. Али тај прекид је само формалан. Јер комунистичке реформе нису успеле да избаце конфучијанизам из душе народа. Тако да многи аналитичари тврде да иза комунистичког лица опет постоји конфучијанска суштина која доминантно утиче на све што се дешава у Кини.

Конфучијанска природа политике у Кини се огледала у томе што су конфучијанци у својим рукама држали управу државе и друштва. Тако да су носиоци политике од највишег до најнижег тј. од цара до најситнијег чиновника били извршиоци конфучијанске доктрине и примењивали је у пракси. Али како се то данас променило и на власти у Кини се налазе номинални комунисти, који имају материјалистички поглед на свет, онда се поставља логично питање: на који начин се конфучијанско учење одражава на њих? Одговор на ову дилему је следећи: „...од првих корака сваки је Кинез у начину живота, понашању према људима, у вршењу важних породичних и друштвених обреда и ритуала, радио онако како су санкционисале конфучијанске традиције. Па чак и ако је он, временом, прихватио и нешто друго и постајао, рецимо, таоиста, будиста, па чак и хришћанин, све једно, макар по убеђењима то и не био, он је зато по понашању, обичајима, начину мишљења, говору и по много чему другом остајао конфучијанац”.⁵⁾

Тако се да објаснити постојање кинеског модела социјализма, тј. комунизма упркос чињеници да се свуда другде он урушио као кула од карата. Конфучијанска природа КП Кине и њених чланова утицала је да су се све оне форме деловања, које су долазиле од супротног табора који оличавају САД, одбијале о кинески зид, не због марксизма, него због конфучијанизма који се крије иза марксистичког руха на кинеском тлу. То уосталом није неко посебно откриће. Јер су познати светски религиолози, који су посматрали Кину, на изврстан начин и другим приликама већ указали на ову чињеницу. Тако, нпр. Мирча Елијаде вели: „Људско друштво треба да буде регулисано покретом, образованим по намери, а да се све креће од врха до дна и одговара очинској љубави (за сина) и супротним покретом дубоког поштовања који иде од дна ка врху и равна је синовљевој љубави. Ово је *једина* конфучијанска дужност чија

5) Исто, стр. 234.

апсолутност готово да показује траг страсти, иако центлмен уистину свеобухватно презире страсти. Кршење правила љубави (*према фамилији, према претпостављеним, према домовини, према шефу државе* итд.) *јесте једина конфучијанска дефиниција скрнављења*. Историчари Далеког Истока имају тенденцију да наглашавају како се после Другог светског рата таква патерналистичка идеологија можда могла више од других да изопачи у слепу послушност интересима тоталитаризма државе⁶⁾

Из ове одреднице човека који се сматра једним од водећих религиолога XX века види се објашњење наше претходне тврдње о постојаности кинеског модела социјализма. Ако се из ових Елијадеових речи избаци очигледна идеолошка суштина, на коју указује оцена о тоталитарном кинеском систему, онда остаје само логично објашњење како се и зашто овај систем у Кини очувао и наводи на закључак да се, све док се буде држао конфучијанизма и док се одржава тај амалгам између комунизма и конфучијанизма, може очекивати релативна стабилност постојећег политичког поретка који у Кини постоји.

Оно што је за политикологе религије важно јесу елементи преко којих је конфучијанизам успео да оствари такав скуп вредности који је систему дао такву стабилност и дуговечност, да се Кина може рачунати за најуспешнију државу на свету, имајући у виду непрекидност њеног постојања која задивљује сваког политиколога. Најважнија црта, према конфучијанизму, која доприноси разумевању претходно постављеног питања јесте елеменат који упућује на учење о друштвеном поретку. Он изгледа овако: „Нека отац буде отац, син—син, владар—владар, а чиновник—чиновник... Друштво уређено на тај начин мора да се састоји од две основне категорије владајуће класе и нижих слојева, од оних који мисле и управљају и оних који раде и потчињавају се. Конфучије и други оснивач конфучијанизма Мен-це (327-289. пре н.е.), као и сви њихови следбеници, сматрали су да је такав социјални поредак вечит и постојан, а да потиче од мудраца из легендарне древности⁷⁾ Овај опис друштвеног поретка осим наглашавања улоге: оца, сина, владара итд... има све елементе који су карактерисали све остале класне системе у историји. Значи, у основи не би требало да ту буде нека специ-

6) Мирча Елијаде, *Водич кроз светске религије*, Народна књига, Алф, Београд 1996, стр. 114-115.

7) Василев, исто, стр. 225.

фичност, која би могла да да одговор зашто је онда конфучијански систем надживео друге сличне системе из прошлости.

Чини се да овде одговор, барем делимично, лежи у једној другој важној чињеници. А она се односи на податак о томе како се регрутују људи за тај слој који управља друштвом. Док се у феудалном систему тај статус стицао рођењем, уз нормално изузетке, па је стога било јако тешко превазићи положај кмета или припадника слободног грађанина и ући у круг оних који владају, овде је стање било другачије. Стално је владало уверење да се пут, од оних који слушају до оних који управљају, може прећи без проблема ако то неко заслужи. А то је све било последица чињенице да: „Као критеријум за поделу друштва на горње и доње слојеве не би требало да служи порекло, а још мање богатство које су Конфуције и Мен-це отворено презирали, већ само знање и поштење, тачније, степен човекове близине идеалу цјун-чи”.⁸⁾ Тако је у друштву било развијено осећање да свако може бити на врху. Зато је степен негирања поретка, тј. владавине, био ограничен уверењем да свака промена у утврђеном реду ствари јесте последица непоштовања тога реда ствари. Тако да није требало мењати поредак већ људе који га не остварују према конфучијанском идеалу, друго, када би услед незадовољства владавином долазило до масовних народних устанака, који су негирани легитимитет постојећем цару, веома често се дешавало да утицајни носиоци конфучијанске доктрине, чију су чистоту бранили, стану на чело устанка, или су били међу главним идеолозима борбе за нови – у ствари – стари поредак. После рушења дотадашњег владара ти учесници у устанку – истакнути носиоци конфучијанске доктрине, постајали су саветници новог цара.⁹⁾ Тако се види да су ова два елемента одиграла веома велику улогу у очувању стабилности конфучијанског политичког система.

Али за политиколога је важно да зна и начин на који су се одржавале традиционалне вредности и у време мира и стабилности, односно, како су и који су елементи конфучијанизма производили такве политичке односе, који су нестабилности и нередне типа оружане побуне сводили на најмању могућу меру и тако одржавали поредак. То се пре свега чинило ширењем уверења, у читавом народу, да је најважнији од три елемента државе, како је учио Мен-це,

8) Исто. Подсећамо да идеал цјун-чи значи савршени човек. Цитирано према Васиљев, исто, стр. 223.

9) Исто, стр. 237.

управо тај народ. Тако да се код широких маса становништва раширило уверење да је поредак добар и да су они ти који су у њему најважнији. Други елеменат је био божанство, а тек трећи владар.¹⁰⁾

Да би се то остварило у пракси учено је да народ, мада најважнији елеменат, није свестан сопствених интереса и да га зато „треба терати да иде одређеним путем, али му не треба објашњавати зашто”.¹¹⁾ Кретање тим путем остваривало се неговањем послушности потчињених према вишим, који боље од потчињених знају шта је њихово добро. Та послушност се остваривала од врха до дна. Конфуције је стога разрадио као најважнију идеју о синовском поштовању. Што ће посебно показати како се и зашто та идеја одразила и одражава на стабилност политичког поретка у друштвима заснованим на конфучијанизму. Син је, према Конфуцију, био толико обавезан да поштује оца да је у средњовековној Кини било нормално да син не сведочи против оца чак и ако је крив. Конфуције је једном у полемици изјавио „да се исправност и честитост не састоје у томе да се изда отац, већ у томе да га се крије, па чак, и ако је украо овна”.¹²⁾ Из тога јасно произилази какав је однос грађана према власти. Како је држава проширена породица, односно како је Конфуције говорио: „да је држава – велика породица, а породица – мала држава”.¹³⁾ Из тога је проистакао исти однос према држави као и однос према породици. А то је умањивало могућност побуне.

Побуна је била легитимна само ако је владар прекршио конфучијанске норме. И Ман-це је формулисао тезу о праву народа на устанак против таквог владара и праву на насилну промену мандата.¹⁴⁾ Тако је владар прихватио конфучијанство које му је потпуно одговарало, „али им је оно налагало и одређене обавезе према конфучијанској доктрини – обавезе које су имале карактер лојалности”.¹⁵⁾ Како видимо свој легитимитет цар је црпио из верности конфучијанству, и оно је у извесном смислу било оквир у коме су се прописивала његова права и обавезе. Значи цар је био лимитиран конфучијанством. Тако је због царског поштовања конфучијанства

10) Исто, стр. 226.

11) Исто.

12) Исто, стр. 227.

13) Исто, стр. 226.

14) Исто, стр. 233.

15) Исто.

народ био обавезан да буде покоран власти. И тако се дуго времена одржавала политичка стабилност у Кини.

Политичка суштина конфучијанске доктрине нарочито је ојачала после симбиозе са супротстављеном идеологијом легизмом. Легизам је најпре био у сукобу са конфучијанцима и када су легисти дошли на власт у Кини они су оспоравали примат конфучијанства. Када је касније легизам побеђен дошло је до симбиозе ове две доктрине. Легизам је стављао изнад свега закон који се заснивао на оштрим казнама, за разлику од конфучијанства које је инсистирало на високом моралу. Када је легизам поражен од конфучијанизма, цар ханске династије У-ди је „изменио карактер првобитног конфучијанизма и претворио га у државну идеологију”.¹⁶⁾ Од легизма је усвојена метода владања и институције: централизација администрације и државне благајне, суда, апарата власти и све то је омогућило управљање царством.

После тога конфучијански учитељи узимају у своје руке управљање Кином. „У центру њихове пажње сада су се нашли интереси очувања и јачања онога система с којим су они себе идентификовали и кога су сматрали да је реализација Конфучијевог завета. То је значило да су у први план у трансформисаном конфучијанству у династији Хан, морали изаћи они ставови и учења и у таквим облицима какви су гарантовали очување и постојаност поретка кога су примили и прихватили”.¹⁷⁾

Како видимо, централни део активности носиоца једне идеологије која је добила религијску форму, иако није била религија, испуниле су мере које су примарни предмет политикологије. А то су питање поретка и свих његових елемената: пре свега, државне администрације и закона којим се државна администрација руководила у управљању државом. Тако се види да је суштина конфучијанизма политична или шире речено друштвено усмерена. Ту су осим тога системи канала и утицаја преко којих се преносила плина друштвеног расположења на јавну власт. А све то је било прожето конфучијанским идеалом добро организоване државе, која је само шири породица. Тако даје сваки појединац опстанак своје породице везивао за државу. Пропаст државе била би и пропаст његове сопствене породице. Зато је било логично да такав систем, који има широку подршку маса, јер су у његовој дуговечности људи

16) Исто, стр. 232.

17) Исто.

видели дуговечност себе и своје деце, буде дуго времена стабилан и да одолева многим силама и харибдама кроз које је он успешно пролазио. За разлику од многих других веома моћних социјално-политичких система који су, упркос својој снази, теже преброђавали кризе и брже нестајали са историјске сцене. Начин конфучијанске друштвене организације, примат друштвеног над личним, које се огледало у практичном немању тајни пред породицом и кланом, потпуна послушност деце родитељима,¹⁸⁾ у условима који немају никакву политичку позадину већ само веру да тако мора бити, створили су стабилност. У таквим условима било је тешко организовати побуне против власти чак и кад је појединац односно његова породица живела јако тешко. Због тога је и револуција КП Кине могла да буде успешна и да се одржи, јер је дубоко поштовала конфучијанску природу кинеског друштва.

Miroљub Jevtić

Institute for Political Studies, Belgrade

POLITICAL ESSENCE OF CONFUCIANISM

Summary

Confucianism is defined as a social and political teaching rather than a religion. Contrary to other religions, here we have a situation that teaching turned into religion. It had extremely great importance for the development of China as the influence of Confucianism was present even in the China Communist party dogma, especially in the case of the state organization is concerned.

Key Word: Confucianism, politics.

18) Живот Кинеза у дијаспори где нема конфучијанске државе, нпр. на Западу, у земљама либералне демократије је посебан доказ ове тезе. Упркос утицајима средине, кинеске заједнице успевају да очувају своју посебност. Тако да постоје „чајна тауни“ у великом броју америчких и европских градова где се живи по обичајима који су сасвим другачији од оних у земљама домаћинима. Ту, рецимо, отац удаје кћер за човека кога она не воли и она то прихвата без роптања, мада нема законских основа којима би отац могао да је примора на такав чин. Снага конфучијанске традиције утиче да је за такву девојку важнија традиција од љубави. Многи новински извештаји, филмови и књиге који говоре о кинеској дијаспори дају безбројне примере за овакве случајеве.